

УДК 340.1

Грушко М. В.
*к.ю.н., доцент, доцент кафедри
міжнародного та європейського права
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ЕКОЦИД В СИСТЕМІ ПРАВОПОРУШЕНЬ: МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

Питання щодо екоциду як окремого самостійного виду злочину в системі міжнародних правопорушень набуло нових дискусій у зв'язку зі збройним конфліктом в Україні з 2014 року (з окупацією Автономної Республіки Крим), та посилюється повномасштабним вторгненням російської федерації з 2022 року на територію України. Напрямок злочинів проти навколишнього середовища беззаперечно є актуальним як для світової цивілізації для забезпечення екологічної безпеки, так й для теоретико-наукової сфери (юриспруденції, екології). Враховуючи постійний вплив людства на навколишнє природне середовище, напрямок екологічної безпеки набуває нових обговорень крізь призму трансформації як міжнародного права, так й національного права. З огляду на різні прояви негативного впливу людства на довкілля, зокрема техногенні катастрофи, зміна клімату, формування озонових дир, вирубка лісів, забруднення водойм, а сьогоднішні реалії, які пов'язані з знищення природного середовища під час збройних конфліктів лише погіршують й так важку та ускладнену ситуацію з міжнародно-правовим захистом від природних та техногенних катастроф.

Враховуючи значні темпи технічного розвитку в XXI столітті постала необхідність вдосконалення норм регулювання збройних конфліктів, які посилять захист навколишнього середовища від пагубного та негативного впливу сучасної зброї. Тому питання «екоциду» як самостійного виду міжнародного злочину набуває нових ідей, дискусій, обговорень щодо криміналізації в системі міжнародних правопорушень. З'являються різні думки, зокрема що «навколишнє середовище перетворилося на одну з жертв збройного конфлікту». Хоча відомо, що жертвами збройних конфліктів є поранені, хворі, особи, які зазнали корабельної аварії та військовополонені, проте варто погодитись що з'являється нова категорія жертв збройних конфліктів – навколишнє середовище. Негативний вплив на природне середовище як злочини проти довкілля обумовлюють важливість нормативно-правового регулювання як у міжнародно-правовому, так й в національному аспекті. Правники та екологи ведуть активні дискусії щодо необхідності включення екоциду до одного переліку міжнародних злочинів в якості п'ятого складу міжнародних злочинів, на рівні злочинів проти людяності, злочин агресії, воєнними злочинами та геноцидом, які містяться в Римському статуті Міжнародного кримінального суду, що посилює важливість цього наміру з боку

міжнародного правопорядку та забезпечення механізму відповідальності в міжнародному праві.

Неухильне виконання всіма суб'єктами міжнародного права, зокрема державами, в першу чергу, своїх міжнародно-правових зобов'язань має особливу значимість та цінність. Міжнародній відповідальності відводиться центральне місце серед правових та політичних заходів, котрі забезпечують міжнародний правопорядок та безпеку. Попри відсутність відповідальності за злочин екоциду у міжнародному праві, проте законодавством ряду держав нормативно відповідальність за вчинення злочину екоциду передбачена у національному кримінальному законодавстві (Україна, Грузія, Казахстан, Молдова, РФ). Принцип універсальної юрисдикції ситуації притягнення до відповідальності за екоцид може лише сприяти. Складність питання щодо міжнародно-правового захисту навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки обумовлюється різними факторами, зокрема політичними аспектами, небажанням держав співпрацювати в напрямку захисту довкілля, складністю кожної конкретної ситуації.

В міжнародному праві є певна засторога щодо використання засобів впливу на навколишнє середовище, зокрема стаття 1 Конвенції Про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті встановлює обов'язок не вдаватися до воєнного або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на навколишнє природне середовище, «які мають широкі, довгострокові або серйозні наслідки, як способів руйнування, нанесення шкоди або спричинення шкоди будь-якій іншій державі-учасниці» [1]. Кваліфікація певних засобів як «засобів впливу на природне середовище» відноситься до будь-яких засобів щодо зміни шляхом навмисного управління природними процесами, динаміки, складу або структури Землі.

В свій час ще в 2016 році Міжнародний кримінальний суд заявив, що братиме до уваги злочини, які пов'язані з такими діями як «руйнуванням довкілля», «експлуатацією природних ресурсів», «незаконним відчуженням» землі та інші [2]. Проте зверталась увага в контексті злочинів проти людяності.

Професор К. Амбос приходить до висновку про необхідність введення окремого терміну та визначення «екоциду» після дослідження та пошуку відповіді на питання – чи додавання нового міжнародного злочину краще захистить довкілля, ніж «основні існуючі міжнародні злочини, які мають екологічний компонент і на якому частково заснований проект ухвали щодо екоциду». Професор К. Амбос при своєму дослідженні конкретно посилається на статтю 8 (2) (b) (iv) Римського статуту Міжнародного кримінального суду, в якій надане визначення міжнародного воєнного злочину проти довкілля [3]. Тобто екоцид розцінюється як рівнозначне міжнародному воєнному злочину проти довкілля правове явище.

На жаль, «близько 30% території України (174 кв.км) забруднені вибухонебезпечними предметами» – про що заявив генеральний прокурор Андрій Костін після зустрічі Міжнародної робочої групи щодо екологічних наслідків ще влітку 2023 р. «Понад 2,4 мільйона гектарів лісів пошкоджено. Нещодавня атака на греблю Каховської ГЕС призвела до найбільшої екологічної катастрофи в Україні з часів Чорнобиля. І цей список неповний, адже інтенсивні бойові дії тривають». «Загалом розслідується понад 200 воєнних злочинів проти довкілля та 15 випадків, які за Кримінальним кодексом

України кваліфікуються як екоцид. Таких прецедентів практично не існує в системі міжнародного кримінального правосуддя» [4].

Кримінальний кодекс України містить окремий склад злочину екоциду (ст. 441): «Масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу» [5].

Україна є першою державою, яка переслідує масштабні екологічні воєнні злочини та екоцид. А поки завданням Спеціалізованої екологічної прокуратури є виявлення та належне розслідування фактів, що мають ознаки воєнних злочинів, внаслідок яких постраждало навколишнє природне середовище. Тому важливим видається в подальшому приділяти належну увагу питанню міжнародно-правового захисту навколишньому середовищу та забезпечити належну екологічну безпеку шляхом криміналізації окремим самостійним складом міжнародного злочину.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті 1991 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_272#Text

2. ICC Prosecutor, Fatou Bensouda, publishes comprehensive Policy Paper on Case Selection and Prioritisation. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/icc-prosecutor-fatou-bensouda-publishes-comprehensive-policy-paper-case-selection-and>

3. Ambos K. Protecting the Environment through International Criminal Law. Blog of the European Journal of International Law. Oxford, 2021. URL: <https://www.ejiltalk.org/protecting-the-environment-through-internationalcriminal-law/>

4. Україні розслідуються 15 випадків, які кваліфікуються як екоцид – прокуратура. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraina-15-vypadkiv-ekocydu/32482609.html>

5. Кримінальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page18#Text>